Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ

Uşak'ta Boduroğlu Vakıfları ve Vakfiyeleri

Uşak, eski çağlardan bu yana birçok kültüre ve medeniyete beşiklik yaparak, bu hususiyetleri bünyesinde kaynaştırmış bir şehirdir. Bu şehir Hititler, Frikyalılar, Lidya Krallığı, kısa bir süre Bergama Krallığı, Roma Devleti, Bizanslılar, Anadolu Selçuklu Devleti, Germiyan Beyliği ve Osmanlı Devleti gibi devletlerin hakimiyetinde bulunmuştur.[1]

Bu Anadolu kenti Türk Eğitim Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, XIX. yüzyılın ile ve XX. yüzyılın başlarında Uşak kazasında kırk medresenin bulunması bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir[2]. Fakat her nedense Uşak'ta şimdiye kadar gerek eğitim kurumları olarak medreseler ve gerekse diğer vakıf eserleri üzerinde herhangi ciddi bir çalışma yapılmamıştır.

Burada Uşak şehrinin tarihine katkıda bulunacak ve Uşaklılar için de önemli olduğuna inandığımız Boduroğulları tarafından yaptırılan câmi, medrese, mektep, çeşmelerden meydana gelen bir manzume tanıtılacaktır. Araştırma konumuz olan Boduroğulları hayır eserlerinin vakıfları ile ilgili elimizde hem sûretleri, hem de asılları bulunan iki vakfiye mevcuttur. Vakfiyelerin değerlendirmesine geçmeden önce, vâkıflar hakkında kısa bir bilgi verilecektir.

I. VÂKIFLAR

Boduroğullarına ait iki vakfiyenin bulunduğuna yukarıda değinilmişti. Bunlardan ilkinin vâkıfı, Bodur-zâde diye meşhûr el-Hâc Halil bin el-Hâc Mustafa'dır.

Boduroğulları'nın eserlerine dair ikinci vakfiyenin vâkıfı ise el-Hâc Ebubekir bin el-Hâc Halil'dir. Aşağıda önce Hacı Halil sonra Hacı Ebubekir Efendilerinin kısa hal tercümeleri verilecektir.

1- Hacı Halil Efendi:

Boduroğlu vakfiyelerinin, birincisinin vâkıfı olan Hacı Halil Efendi hakkındaki bilgi sınırlıdır. Bu zât ile ilgili bilgiler, vakfiyede yazılanların dışında, kendi yaptırdığı caminin minaresinde bulunan H.1182/M.1768-1769 tarihli kitâbeden öğrenilmektedir(Res. 1). Buna göre Hacı Halil Efendi, Hacı Mustafa'nın oğludur. Vakfiyenin tescil tarihi olan 15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihinde Uşak'ta Cami-i Kebîr Mahallesi'nde ikamet etmektedir[3]. Vakfiyede yazılanlara göre Uşak'ta Hâcı Sıddık Mahallesi'nde satın aldığı arsa üzerine cami, medrese, mektep yaptırarak bunlara mal ve para vakfetmiştir (Vakfiye I, 10-15).

Boduroğlu Camii'nin kitâbesinde, Uşak şehrinde Halil Efendinin medrese, cami ve çeşme yaptırdığına dair yazılanlar, vakfiyedeki bilgileri teyit etmektedir. Kitâbede dikkati çeken bir nokta, Hacı Halil Efendinin isminin önünde bulunan "Zülbekir" kelimesidir. Bu isim, Halil Efendinin başka bir adı daha olduğunu göstermektedir. Fakat bu isim vakfiyelerde geçmemektedir (Vakfiye I, 1-5; II, 1-5). Zülbekir, onun ikinci lâkabı olmalıdır. Diğer taraftan vakfiyelerde Hacı Halil Efendi ve oğlu Hacı Ebubekir için "Bodurzâde" ismi kullanıldığı ve ailenin bu adla meşhur olduğu yazılıdır (Vakfiye I, 1-5; II, 1-5). Fakat bu lâkabın sülâleye neden verildiğine dair yazılı bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen ailedeki fertlerin kısa boylu olması bu adla anılmalarına neden olmuştur. Nitekim bu aileden geldiği bilinen Mimar Bekir Bodur, kendisiyle yapılan görüşmede Boduroğulları'nın kısa boylu olduğunu söylemektedir. Ailenin Uşak'ta yaptırdığı bütün eserler, bugün bile Boduroğlu diye tanınmaktadır[4].

[1] Orhan Dengiz. "Uşak Tarihi Yolunda I", *Taşpınar Afyon Halkevi Mecmuası*, S. 100 101, Mayıs - Haziran 1943, s. 272; aynı yazar, "Uşak Tarihi Yolunda II", *Taşpınar Afyon Halkevi Mecmuası*, Sayı: 105, Birinci Teşrin 1943; S.296-298.

[2] Bu medreselerin 22'si kazâ merkezinde, diğer 18'i Uşak'a bağlı nâhiyelerde bulunmaktadır. Medreselerin isimleri, müderrisleri, bânileri, talebe adetleri ve bulundukları yerler hakkında bkz. *Salnâme-i Nezâret-i Maarrif-i Umûmiye*, İstanbul 1317. s.1170-1173; *Salnâme-i Nezâret-i Maarrif-i Umûmiye*, İstanbul 1319, s. 582 585.

[3] Boduroğlu Vakfiyeleri I, 1-5. Bundan sonraki atıflar (Vakfiye I, II,) şeklinde metin içinde kısaltılarak verilecektir.

[4] Mimar Bekir Bodur, Boduroğlu Ailesinin çok önceden Karadeniz tarafından göç ettiğini ve bu sırada fertlerden bir kısmının İstanbul'a yerleşerek şimdiki "Kalebodur"lar diye meşhur olan sülâleyi meydana getirdiklerini, diğer bir kolun ise Uşak'a gelerek bu şehre yerleştiklerini ifade etmektedir.

Haşim Tümer, Uşak Tarihi isimli kitabında Hacı Halil Efendi'nin kendi medresesinde müderrislik yapan büyük bir âlim olduğunu, vefatından sonra yerine oğlunun müderris tâyin edildiğini yazmaktadır[5]. Oysa Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter[6] No: 1089, varak 66'da Boduroğlu Medresesi'ne Hacı Halil Efendinin "tâyin ve tahsisiyle" müderris olarak Boyacı-zâde Mehmed'in atandığına dair H.1185/ M.1771-1772 tarihli bir berât bulunmaktadır. Bu zât müderrislik görevini H.1233/M.1817-1818 tarihine kadar yürütmüştür[7]. Vakfiyenin 15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihindeki tescilinden bir sene sonra bizzat vâkıf Hacı Halil Efendi'nin isteği doğrultusunda yapılan bu ilk müderris ataması, Haşim Tümer'in belirttiğinin aksine Hacı Halil Efendinin ve oğlu Hacı Ebubekir Efendi'nin müderrislikle ilgilerinin bulunmadığını göstermektedir. Fakat kendi adına bir medrese ve mektep yaptırması, eğitim-öğretime önem veren bir zat olduğunun delilidir. Bu anlayış sonucu Boduroğlu ailesinden daha sonra kadı ve müderris gibi âlim kişiler çıkmıştır. Nitekim H.1281/M.1864-65 senesinde Uşak'ta doğan Boduroğlu Osman Ağa'nın oğlu Hasan Efendi Uşak, Kula, Ödemiş, Tire, Kütahya, Manisa ve Urla kasabalarında medreselerde Arapça ve Farsça okumuştur[8]. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra değişik görevlerde bulunan bu zât, üç sene kadar Üsküdar kadılığı da yapmıştır. R.1332/M.1916-1917'de Medresetü'l-Kuzât Müdürlüğüne tayin olmuştur. R.1318-1335/M.1902-1919 tarihleri arasında İstanbul'da bulunduğu sırada Mekteb-i Hukuk ve Mekteb-i Nüvvab'da Mecelle Muallimliği yapmıştır. Hasan Efendinin R.1334/M.1918'de yazdığı Salâhu'r-Reşâd adlı basılmış bir eseri ve Dürerü'l-Vâhid isimli başka bir kitabı da bulunmaktadır[9].

Hacı Halil Efendinin ölüm tarihine dair kesin bir bilgi bulunmamakadır. Oğlu Hacı Ebubekir'in H.1185/M.1771-72'de mütevelli tayin edildiğine bakılırsa[10], 1771'de vefat ettiği söylenebilir. Çünkü vakfiyeye göre ölümüne kadar vakfın mütevelliliğini Hacı Halil Efendi bizzat yürütecek, onun ölümü halinde oğlu Hacı Ebubekir mütevelli olacaktır (Vakfiye I, 40-45).

Vakfiye ve belgelerde vâkıf Halil Efendinin isminin önünde "el-Hâc" lakabının bulunması, onun hac farizasını yerine getirmiş olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak Hacı Halil Efendi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Uşak'ta yaşamış, ilme düşkün hayırsever bir zattır. Tesis ettiği manzumeden Boduroğlu Camii günümüzde de işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

2. Hacı Ebubekir Efendi:

İnceleme konusu olan ikinci vakfiyenin vâkıfı Hacı Ebubekir Efendi ile ilgili bilgiler sınırlı olup, vakfiye ve belgelerden Hacı Halil Efendinin oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu zat da babası gibi Uşak'ta Câmi-i Kebîr Mahallesi'nde ikamet etmiştir (Vakfiye II, 1-5). Babasından kalan handaki hissesini ve helvacı dükkânını, yine babası tarafından yaptırılan cami, medrese, gibi eserlere vakf etmiştir. Hacı Ebubekir, babasının ölümünden sonra vakfın mütevellisi olarak atanmış[11], muhtemelen bu görevi, ölümüne kadar sürdürmüştür. Onun yaptırdığı çeşmenin kitabesi 1776-77 tarih olduğuna göre, ölümü bu tarihten sonradır.

Vakfiyede Ebubekir Efendinin isminin önünde "el-Hâc" lakabının bulunması, onun da babası gibi hac farizasını yerine getirdiğini göstermektedir.

Hacı Ebubekir Efendi ailedeki hayır yapma geleneğini devam ettirerek babasının yolundan gitmiş, kendi malını ve mülkünü Boduroğlu eserlerine vakfetmiştir.

II. BODUROĞLU VAKFİYELERİ

Uşak'ta Boduroğulları Ailesi tarafından yaptırılan cami, medrese, mektep ve çeşmeler için düzenlenmiş Türkçe iki vakfiye mevcuttur. Bu vakfiyelerin birincisinin sureti, VAD., No: 608, sayfa 328-329'da bulunmaktadır. Vakfiyenin tescil tarihi 15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770'dir (Vakfiye I, 55). İkinci vakfiye sureti, VAD., no: 608, s. 327'de kayıtlı olup tarihsizdir.

[5] Haşim Tümer, *Uşak Tarihi*, İstanbul 1971, s. 68-192.
[6] Kısaltma: VAD.
[7] VAD., no: 546, s. 210.
[8] Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, C.2, İstanbul 1980, s. 69.
[9] *Aynı eser*, s. 70.
[10] VAD., no: 1089, vr. 66.
[11] VAD., no. 1080, vr. 66.

Elimizde Boduroğlu vakfiyelerinin asıl nüshaları da mevcuttur[12]. Vakfiyelerin sûretleriyle, asıl nüshaları karşılaştırıldığında sûretlerde bazı eksiklikler bulunmuştur. Bunun için vakfiyeler değerlendirilirken asıl nüshalar esas alınmıştır. Fakat bu belgelerden özellikle el-Hâc Ebubekir'e ait olan II. vakfiye yıpranmış olduğundan bazı kısımları okunamaz hale gelmiştir. Bu bölüm incelenirken Vakıflar Arşivinde bulunan sûret kullanılmıştır. Makalenin arkasına yine de bu orijinal vakfiye konmuştur.

Vakfiyelerin asıllarında dikkat çeken bazı hususiyetler de bulunmaktadır. İlk vakfiye olan Hacı Halil Efendiye ait vakfiye, muhtemelen yazılırken kağıdın ortasından başlanılmış ve oğlunun vakfiyesi de üst tarafta kalan boşluğa sıkıştırılmıştır. Bundan dolayı ikinci vakfiyenin yazısı ufak ve okuması da zordur. Vakfiyelerin dili o günkü Türkçe'ye göre sadedir.

15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihli birinci vakfiye başında bulunan tastik, sağ kenarındaki ilâveler ve sonunda bulunan şahitler dışında 55, sûrette ise 58 satırdan meydana gelmektedir.

İkinci vakfiye ise tarihsiz olup onaylayan kadı ile ilaveler ve şahitler kısmı hariç 13 satırdır. Surette ise 17 satırdır. İkinci vakfiyenin vâkıfı olan el-Hâc Ebubekir'in cami bahçesine yaptırdığı çeşmenin kitâbesi H.1190/M.1776-77 olduğuna göre, babasının ölümünden sonra yani 1771-1772 ile 1777 tarihleri arasında bu vakfiyeyi düzenletmiş olmalıdır.

1. Tasdik ve Şahitler:

Birinci vakfiye olan el-Hâc Halil Efendi'ye ait vakfiyenin tasdik bölümü baş taraftadır. Arapça olup iki satırdan ibarettir. İkinci vakfiye olan el-Hâc Ebubekir'in vakfiyesinin tasdik bölümleri ise sondadır. Bunların her ikisi de Arapça ve dörder satırdır.

a. Tasdik Eden Kadılar:

15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihli ilk vakfiyeyi tasdik eden Uşak Kadısı Saraç-zâde es-Seyyid el-Hâc Ahmed'dir. İkinci vakfiyeyi tasdik edenlerden birincisi, Uşak Kadısı es-seyyid Mehmed Sadık, ikincisi de yine Uşak Kadısı olduğu anlaşılan es-Seyyid Mehmed Mustafa'dır. Her iki vakfiyeyi onaylayan kadılar hakkında kimliklerini açıklayıcı bilgi bulunamamıştır.

b. Şahitler:

İsimlerinin yanındaki unvan ve mansıp adları vakfiyedeki tanıkların çoğunun eşraftan olduklarını göstermektedir. Nitekim Birinci vakfiyedeki mutasavvıflar "eş-şeyh"; ulemâdan olanlarsa "molla", "halife", "müderris", "müfti", "vâiz", "el-imâm"; seyyidler "es-seyyid"; hac farizasını yerine getirenler de "el-hâc" şeklinde yazılmıştır.

Vakfiyenin şahitleri arasındaki unvanlar, 1770 tarihinde Uşak'taki dini görevlilerin bir kısmının tespit edilmesini sağlamıştır. Buna göre Ağa Camii'nin imamı el-Hâc Mehmed Efendi, Burma Camii hatibi el-Hâc Musa Efendi, İmâmı Abdullah Efendi, Cami-i Kebîr / Ulu Cami hatibi es-Seyyid Mustafa Efendi'dir. Vaiz el-Hâc İsmail Efendi, Müfti-i sabık es-Seyyid Mehmed Efendi ve Uşak Müftisi Nuri Efendi de ulemadan olup vakfiyeye tanıklık eden zatlardır. Ayrıca şahitler arasında bir çok seyyid ve nakibü'l-Eşrâftan kaymakamı[13] da bulunmaktadır. Birinci vakfiyede bunlardan başka şahitlerin bulunduğu "ve gayrihim" deyiminden anlaşılmaktadır.

İkinci vakfiyenin tanıkları ilk vakfiyedeki kadar çok olmayıp sadece altı kişidir. Bunlar Ümmühan Hoca-zâde Osman Efendi, es-Seyyid Cafer Efendi, es-Seyyid Molla Said, Boya-zâde Hafız Mehemmed, el-Hac Mehemmed Efendi, Karadaşlı Mustafa Efendi ve Bodur-zâde Hacı Ebubekir'in biraderi olan Ahmed Efendidir. Birinci vakfiyedekinden farklı tarafı, ikinci vakfiyedeki şahitlerin ilmiye sınıfından olduklarına dair işaretin bulunmamasıdır.

İki vakfiyede de bulunan zâtlar şöhretli kimseler olmadıkları için biyografi kitaplarında yer almamış, bu nedenle kimliklerini açıklayıcı bilgi bulunamamıştır.

[12] Vakfiyelerin asılları Boduroğulları'nın elinde bulunmaktadır. Bu orijinal vakfiyeleri bize vererek araştırmamıza katkıda bulunan Bekir Bodur'a burada teşekkürü borç bilirim.

[13] Nakibü'l-Eşraf Kaymakamı, Osmanlı Devleti'nde seyyid ve şeriflerin, yani Hz. Peygamber'in torunları, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın bu vasıta ile bizzat Hz. Peygamber'in soyundan gelenler arasından kendilerine baş olarak seçilen ve onları kazalar da devlet nezdinde temsil eden kimse idi. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1984, s. 161 173.

2. Yer Adları:

Vakfiyelerde geçen yer adlarının çoğu Uşak merkez kazasında, bir kısmı da Uşak'ın dışında bulunmaktadır[14].

a. Eski Hamam:

Eski Hamam Uşak'ta Dülgeroğlu Oteli'nin karşısındaki otoparkın bulunduğu yerde idi. Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Uşak'ta birisi eski diğeri yeni olmak üzere iki hamamdan bahsetmektedir[15]. Eski Hamamla ilgili yazılmış bir kitâbe olmadığı için hangi tarihte yapıldığı bilinememektedir. "Eski" dendiğine bakılırsa Selçuklu veya Beylikler döneminde inşa edilmiş, Uşak'ın ilk hamamı olmalıdır. Hamam'ın eski halini görenlerin söylediğine göre, içine sekiz-on basamakla inilerek giriliyordu. Yangın geçirip yıkıldığı için kullanılamaz hale gelmiş, üzeri kapatılarak çevresiyle birlikte otopark haline getirilmiştir.

b. Pekmez Pazarı:

Ulu Cami'nin karşısında, şimdiki Belediye iş hanının olduğu yerdeydi. Bugün bile Pekmez Pazarı olarak söylenen bu yerde pekmez satılmaktadır. Pekmez Pazarı'nın bulunduğu mahalde aynı adla anılan bir de Pekmez Hanı bulunmaktaydı. Tek katlı kâgir bir yapı olan bu han, Alaaddin Er'in anlattığına bakılırsa 1894'teki büyük bir yangında hasar görmüş ve yeniden inşa edilmiştir. Adı geçen han, Pekmez Pazarı'nın bulunduğu yere sonradan inşa edilmiş olmalıdır.

c. Tuz Pazarı:

Uşak şehir merkezinde, Ulu Camii yakınında şimdiki İş Bankası'nın karşısında bulunan yerler Tuz Pazarı idi. Bugünkü Emlak Bankası'nın olduğu yerde de Tuz Pazarı Camii vardı. Camiye sekiz basamaklı bir merdivenle çıkılmaktaydı ve altında da dükkânlar mevcuttu.

d. Hasır Pazarı:

Hasır Pazarı, Ulu Camii'n karşısındaki Yılancı Oğlu Hanı'nın arka tarafında, Bayraktar Hanı'nın yanındaki sokak idi. Şimdi bu pazarın bulunduğu yerde Bilge Oteli vardır.

e. Kasap Pazarı:

Kasap Pazarı, Burma Cami'nin karşısında, Hacı Gedik Hanı'nın doğusundaki çayın kenarında bulunan yerlere denmektedir. Şu anda bu mahalde deri ve dokuma atölyeleri bulunmaktadır.

f. Eski Mahkeme:

Vakfiyede bir de Eski Mahkeme binasının adı geçmektedir. Eski Mahkeme'den söz edildiğine göre bir de Yeni Mahkeme'nin bulunması gerekir. Şu halde bu vakfiyenin düzenlendiği 1770 tarihinden kısa bir süre önce yeni bir mahkeme binası yapılarak eskisinin terk edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Eski Mahkeme binasının bulunduğu yer belirlenememiştir. Alâeddin Er'in söylediğine göre muhtemelen Yeni Mahkeme binası olması gereken yer, şimdiki Askeri Gazinonun arka taraflarında idi. Bu yerde eski bir hapishâne kalıntısı da bulunmaktadır. Eski Mahkeme binası da burada olmalıdır. Kullanılmaz hale geldiği için yeni binanın yaptırılıp, eski binanın terk edilmiş olduğu söylenebilir. Uşak'ta Mahkeme binası olarak bilinen harap yapılar, polis evi olarak Emniyet Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir.

g. Akkilise:

Akkilise köyü Uşak'ın en eski köylerinden birisidir. 1530 Tarihli Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri'nde bu köyün ismi geçmektedir[16]. XX. yüzyıl başlarındaki Hüdavendigâr Vilâyeti Salnâmesi'nde de bu köyden bahsedil-mektedir[17]. Cumhuriyet dönemine ait kaynaklarda ise bu köyün ismi geçmemektedir[18]. Bu köy, şu anda Uşak merkeze bağlı Akse köyüdür.

ğ. Bozkuş Caddesi:

Bugün Bozkuş olarak bilinen yer vakfiyede "Bozguş" şeklinde yazılmıştır (Vakfiye I, 35-40). Bozkuş Caddesi, Uşak - Afyon karayolunun üçüncü kilometresinde bulunan Şeker Fabrikası'nın ve bu fabrikanın karşısında yapımı yeni biten Hava Alanı'nın biraz ilerisinde bulunan mevkideydi. Bu yolun biraz içerisinde Bozkuş köyü bulunmaktadır. Bundan dolayı, Uşak'tan Bozkuş köyüne giden yola bu ad verildiği söylenebilir.

[14] Vakfiyede geçen yerlerin tespit edilmesinde Uşak şehrinin tarihi dokusunu çok iyi bilen eşraftan, 1329 Uşak doğumlu, Alâeddin Er'e teşekkür ederiz.
[15] Evliya Çelebi, *Seyâhâtnâme*, C. 8, İstanbul 1985, s. 511.
[16] Bkz. s. 65.
[17] Bkz. H. 1325, s. 23.
[18] *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, İçişleri Bakanlığı yayınları, Ankara 1946.

h. Bakırcılar Çarşısı:

Bakırcılar, Testi Pazarı'nın batısında bulunan yerlere denmekteydi. Bu yerde birçok kalaycı dükkânı bulunmaktaydı. Son senelerde bakırdan yapılan mutfak malzemesi önemini kaybedince değişik esnafın çalıştığı bir çarşı haline gelmiştir.

I. Han:

Vakfiyede adı verilmeden bir Han'dan bahsedilmektedir. Vakfiyeye göre Eski Mahkeme yakınında bulunan bu han (Vakfiye I, 45 - 50; II, 5-10), muhtemelen yıkılmış olduğu için söylenen yerde böyle bir yapıya rastlanılmamıştır. Nitekim bu mahalde evlerin bulunması bunu göstermektedir.

i. Irgad Kavağı:

Vakfiyede ayrıca Uşak içerisinde Irgad Kavağı diye bir yer de geçmektedir. Fakat bu mahallin neresi olduğu hakkında bilgi edinilememiştir.

3. Vakfiyelerde Geçen Mevkufât:

Vakfedilenlerin hepsi Uşak kazasının merkezinde olup bunlar aşağıda ayrı ayrı gösterilecektir.

a. Evler:Boduroğlu Cami, Medrese ve Mektebi yakınında bulunan iki ev (yerleri yazılmamış) (Vakfiye I, 10-15).

b. Hamam:Eski Hamam'daki hisse (miktarı belli değil) (Vakfiye I, 15-20).

c. Dükkânlar:Pekmez Pazarı'nda bulunan tümü vakf edilen ekmekçi dükkânı (Vakfiye I, 15-20), Eski Hamam yakınında bulunan demirci dükkânı (Vakfiye I, 15-20), Tuz Pazarı'ndaki demirci dükkânı (Vakfiye I, 20-25), Tuz Pazarında bulunan boyacı dükkânı (Vakfiye I, 25-30), Cami Kebîr (Ulu Cami) karşısında bulunan Han kapısı yanındaki dükkân (Vakfiye I, 25-30), Hasır Pazarı'nda iki adet demirci dükkânı (Vakfiye I, 25-30), Kasap Pazarı yakınında bulunan bâzergan dükkânının kirası (Vakfiye I, 25-35), Bakırcılar içerisinde bulunan kalaycı dükkânının kirası (Vakfiye I, 30-35), Pekmez Pazarı'nda bulunan leblebici ve boyacı dükkânlarının kiraları (Vakfiye I, 35-40), nerede bulunduğu yazılmayan helvacı dükkânı (Vakfiye II, 5-10).

d. Para:Vâkıf kendi temiz malından 300 kuruş vakfetmiştir (Vakfiye I, 30-40).

e. Han:İsmi belli olmayan bir hanın hissesi (Vakfiye II, 5-10).

4. Mevkufâtla İlgili Şartlar:

Vakıf geleneğinde vâkıflar, yaptırdığı hayır kurumlarında hizmetlerin en iyi şekilde yürütülmesi için vakfın gelirlerinin nerelere sarf edileceğini düzenlettikleri vakfiyelerde ayrıntılı olarak yazdırırlardı. İncelediğimiz bu iki vakfiyede de Boduroğulları vakfettikleri malların nerelere harcanacağını detaylı şekilde vakfiyelere yazdırmışlardır.

a) Vâkıf Bodur-zâde el-Hâc Halil, vakf ettiği evlerin birisinde, 3 vakitte; akşam, yatsı ve sabah namazlarında imamlık yapan, camide hatip olan ve mektepde "muallim-i sıbyan" olan zatın ikamet etmesini (Vakfiye I, 10-15); ikinci evde de Boduroğlu Medresesinde müderrislik yapan kişinin oturmasını (Vakfiye I, 10-15);

b) Boduroğlu Camii'nde hatiblik yapan kişiye 200 akçe Eski Hamam'daki hisseden aynı zatın üç vakit yaptığı imamlık için 200 akçenin de Pekmez Pazarı'nda bulunan ekmekçi dükkânından verilmesini (Vakfiye I, 15-20),

c) Medresede müderrislik yapan kişiye günlük 8 akçeden ayda 240 akçe ücretin ekmekçi dükkânından verilmesini (Vakfiye I, 15-20),

d) Eski Hamam yakınındaki demirci dükkânından, camide öğle ve ikindi vakitlerinde İmamlık yapan zata günlük 3 akçeden ayda 90 akçe ücret verilmesini (Vakfiye I, 15-20);

e) Medresede eğitim gören 10 öğrencinin her birine günlük 1 akçe ayda 300 akçenin Ekmekçi dükkânından karşılanmasını (Vakfiye I, 20-25),

f) Camide "Cum'a Şeyhi" bulunan şahsa günlük 2 akçeden, ayda 60 akçe ücretin ekmekçi dükkânından verilmesini (Vakfiye I, 20-25),

g) Camide "Yevm-i İsneyn Şeyhi" olan zata günlük 3 akçeden, ayda 90 akçenin Tuz Pazarı'ndaki demirci dükkânından 60 akçe, ekmekçi dükkânından 30 akçe verilerek karşılanmasını (Vakfiye I, 20-25),

h) Camide görev yapan iki "Aşır-hân"a günlük 2'şer akçeden, ayda 60'şar akçe ücretin Tuz

Pazarı'ndaki boyacı dükkânından verilmesini (Vakfiye I, 25-30),

i) Camide beş vakit müezzinlik yapana Kebîr karşısındaki Han Kapısı yanında bulunan dükkândan aylık 120 akçe verilmesini (Vakfiye I, 25-30),

j) Camide kayyım bulunan kimsenin günlük 4 akçeden, ayda 120 akçe ücreti Hasır Pazarı'nda bulunan iki adet demirci dükkânından almasını; kayyımın, Kasap Pazarı yakınında bulunan bâzergan dükkânından aylık 80 akçe kira, Eski Hamam yakınındaki demirci dükkânından aylık 60 akçe ve ekmekçi dükkânından 60 akçe kiranın senelik üç dükkândan toplam 2400 akçeyi alıp mütevellinin denetiminde cami'nin mumuna; caminin içinde ve dışında, minâresinde mübarek gecelerde yakılmak üzere kandillerin yağının tedarik edilmesi için sarf edilmesini; kayyımın Bakırcılar içerisinde bulunan kalaycı dükkânından alacağı aylık 90 akçe kiranın bir kısmını ücret olarak almasını, diğer bir kısmını da tuz satın alarak mektep ve medresenin damlarına serpmesini (Vakfiye I, 25-35),

k) Yukarıdaki emlâkin dışında vâkıf 300 guruş vakf etmiş ve bu paranın her sene %15 arttırılması şartıyla borç verilmesini ve hâsılâtından caminin, medresenin, mektebin, su yollarının ve vakıfların iktizâ eden tamirine harcanmasını, fazla kalırsa asıl mala eklenmesini (Vakfiye I, 30-40),

l) Vâkıf Pekmez Pazarı'ndaki leblebici ve boyacı dükkânlarının aylık 360 akçe kiralarının alınarak, Uşak kazâsı içerisinde Irgad Kavağı diye tanınan mahalde yeniden bina ettirdiği çeşmeye, Bozkuş Caddesi'nde yeniden inşa ettirdiği çeşmeye ve Akkilise Köyü'nde bulunan kabristanın yanında tamir ettirdiği çeşmenin su yollarının tamirine sarf edilmesini (Vakfiye I, 35-40);

m) Zikredilen malın imaline, sarfına, zammına ve vakıf dükkânlarının kiralarının alınması ve sarfının mütevelli tarafından yapılmasını (Vakfiye I, 40-45),

n) Vakfın mütevellisi olan kişiye tevliyet hakkı için senede 20 guruş ücretin, Eski Mahkeme yakınında Han Kapısı'ndaki dükkândan verilmesini (Vakfiye I, 45-50),

o) Vâkıf el-Hac Ebubekir de, babasının yaptırdığı medresede müderrislik yapan kişiye aylık 120 akçe ücretin Han'daki hissesinden verilmesini (Vakfiye II, 5-10). Aynı zamanda müderris olan kişinin vakfa nâzır olarak atanması ve senede bir kez mütevelliyle görüşerek, artan paranın asıl mala eklenmesini, bu hizmetine karşılık olarak da Han'daki hisseden 60 akçe ücret verilmesini (Vakfiye II, 10-13),

p) Boduroğlu Câmii'nde bulunan imamın her gün sabah vakti Yâsîn, ikindi vakti Nebe' Sûreleri'ni okumasını, bu hizmetlerine karşılık olarak da ayda 120 akçe ücretin Han'daki hisseden verilmesini (Vakfiye II, 5-10),

r) Medresede bulunan talebeye günlük 1 akçeden ayda 300 akçe ücret verilmesini (Vakfiye II, 5-10),

s) Helvacı dükkânından senede 30 kuruş, Han'daki hisseden senede 15 kuruş olmak üzere toplam 45 kuruşun cami ve medresenin tamirine sarf edilmesini (Vakfiye II, 5-10),

ş) Camide "Cum'a Şeyhi" bulunana ayda 50 akçe ücretin de Han'daki hisseden verilmesini (Vakfiye II, 5-10),

şart koşmuştur.

III. BODUROĞULLARI'NIN VAKIF ESERLERİ

Vakfiyelerde Boduroğlu Camii, Mektebi, Medresesi ve bu medreseye ait hücrelerle, çeşmelerden bahs edilmektedir (Vakfiye I, 10-25). Aşağıda Hacı Halil ve Hacı Ebubekir tarafından Uşak'ta yaptırılan hayır eserleri üzerinde durulacaktır.

1- Boduroğlu Medresesi:

Medrese kelimesi Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olup, öğrencinin içinde oturduğu ve ders okuduğu mekân, bina anlamına gelmektedir[19]. Osmanlı döneminde, genelde sıbyan mektebi/ muallimhâne adı verilen ilköğretim kurumunun üstünde, orta ve yüksek derecede eğitim-öğretim yapan okullara medrese denmiştir[20].

[19] Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 1.
[20] Cahid Baltacı, *XV.-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 25.

Buradan mezun olanlar, bitirdikleri medresenin seviyesine göre imam, hatip, vaiz, müderris, müftü ve kadı olurlardı[21]. İnceleme konusu olan Boduroğlu Medresesi'ni bitirip önemli görevler almış kişilerin varlığı bilinmektedir[22].

Bu kısa açıklamadan sonra Boduroğlu Medresesi'nin yeri, bânisi, inşa tarihi ve mimarî durumu incelenecektir.

a. Yeri:

Boduroğlu Medresesi'nin yeri, vakfiyede geçtiği şekliyle el-Hâc Sıddık mahallesindedir (Vakfiye I, 10-15; II, 5-10). Şu anda mevcut olmayan ve Bekir Bodur'un söylediğine göre 1954'den önce ortadan kaldırılan medrese odalarının bir kısmı caminin kıble tarafında, bir kısmı ise doğusunda yer almaktaydı (Şekil-1). Başlangıçta on adet olan hücreler (Vakfiye I, 20-25), ihtiyaca cevap vermediği için zamanla artarak on sekize ulaşmıştır.

Birinci vakfiyenin tescil tarihi olan 15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihinden kısa bir süre sonra yapılan memur atamalarına dair berâtların büyük çoğunluğunda Boduroğlu Camii ve Medresesi'nin yeri yazılırken "el-Hâc Hasan/Hacı Hasan Mahallesi" diye yazılmıştır[23]. Yalnızca, H.1186/M.1772-1773 tarihine ait iki memur atamasında "el-Hâc Sıddık/Hacı Sıddık Mahallesi" diye yazılıdır[24]. özellikle bu tarihten sonra gönderilen berâtlarda sürekli olarak "Hacı Hasan Mahallesi" kulanılmaktadır. XIX. yüzyılın başları[25] ile bu yüzyılın sonunda[26] ve XX. yüzyılın başında[27] Boduroğlu Medresesi Hacı Hasan mahallesinde gösterilmektedir. Şu halde medresenin olduğu yer, o zaman bu iki mahallenin sınırında bulunduğu için bazen Hacı Hasan, bazen de Hacı Sıddık mahallesi olarak kaydedilmiştir.

Cami ve medresenin bulunduğu alan 1954 tarihinde tapulanırken Ünalan mahallesi bodur sokak olarak kaydedilmiştir[28]. Fakat tapulama işlemi yapılırken medrese binasının ve mektebin yeri gösterilmediği gibi yapılardan da bahs edilmemiştir[29]. Demek ki binalar bu tarihten önce yıkılmıştır.

b. Bânisi ve İnşa Tarihi:

Uşak'ta bulunan Boduroğlu Medresesi'nin bânisi vakfiyelerde (Vakfiye I, 10-15; II, 5-10) ve Boduroğlu Camii'nin minâresinde bulunan kitâbede yazıldığına göre Hacı Mustafa oğlu Hacı Halil Efendi'dir. Cami minâresinde bulunan kitâbe H.1182/M.1768-1769 tarihli olup "Belde-i Uşşak içinde Medrese, Câmi ve Sebil, çün vakfeyledi o malını ukbay içün.." yazılı olduğuna göre muhtemelen bu tarihten kısa bir süre önce 1767 veya 1768'de inşa edilmiştir.

Boduroğlu Medresesi'nde XIX. yüzyılın sonuna kadar öğrenci adedinde bir değişiklik olmamıştır[30]. Fakat XX. yüzyılın başında medreseye artan talebi karşılayabilmek amacıyla olsa gerek öğrenci sayısı 38'e yükselmiştir[31]. Yukarıda değinildiği üzere artan bu öğrenci sayısına paralel olarak yeni odalar ilâve edilmiştir.

c. Mimarî Durumu

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen Boduroğlu Medresesi'nin mimarî durumu hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Vakfiyelerde verilen bilgilere göre talebenin kaldığı on adet hücresi vardır. Medresenin damlarına kayyım tarafından tuz atılarak ırgalanması yani yerinden kayan taşların yerleştirilmesi, medresenin ve talebe hücrelerinin damının düz dam ve toprak olduğuna işaret etmektedir (Vakfiye I, 30-35).

---

21 Detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, (2. Baskı), Ankara 1984, s. 45-132.

22 Bunlardan birisi "Leblebicioğlu" şöhretiyle bilinen Ali Efendidir. Nisan 1308 (1892) tarihinde Uşak'ın Karaağaç mahallesinde doğmuş, Rüştiye tahsilinden sonra Temmuz 1322 (1906) tarihinde Boduroğlu Medresesine girmiştir. Ocak 1914'te Uşak'ta bulunan İdadi'nin El İşleri Muallimliği'ne tayin olunmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Sadık Albayrak, *aynı eser*, Cilt 3, İstanbul 1980, s. 75.

23 Bkz. VAD., no: 1080, vr. 66; VAD., no: 1120, vr.30; VAD., no: 551, s. 55; VAD., no: 546, s. 210.

24 VAD., no: 1123, vr. 52; VAD., no: 1125, vr.5.

25 VAD., no: 546, s. 210.

26 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1317, s. 1170-1771.

27 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1319, s. 582-583.

28 Bkz. Uşak Tapu Sicil Müdürlüğü, Pafta 25, 30, Ada: 164, Parsel 24.

29 Aynı yer.

30 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1317, s. 1170 - 1771.

31 *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1319, s. 582-583.

Boduroğlu Medresesi'ne dair Bekir Bodur'dan elde edilen bilgiler, Osmanlı ülkesindeki medrese mimarisi ile Uşak'taki medrese binaları arasında benzerliğin bulunduğunu göstermektedir. Osmanlı döneminde, yatılı modele göre tasarlanmış medrese mimarilerinde talebe hücreleri, orta ölçekli medreselerde avlunun etrafına; külliye tipi büyük ölçekli mimari örneklerde ise câminin etrafına yanyana inşa edilmiştir[32]. Boduroğlu Medresesi, külliye olarak inşa edilmemiş olmakla birlikte, caminin kıble ve doğu tarafları talebe hücreleriyle çevriliydi. Aynı dönemde yapıldığı tespit edilen Konya Hadim ilçesindeki, Hadimî Medresesi'nin mimarî durumu da Uşak'taki Boduroğlu Medresesi'ne benzemektedir[33].

Medrese binası, yıkılmadan önce, Cumhuriyet döneminde yatılı okullara pansiyon hizmeti de görmüştür.

2. Boduroğlu Camii:

Cami veya mescitler, namazın kılındığı ve aynı zamanda Hz. Peygamberin sağlığından itibaren eğitim-öğretim yapıldığı mekan, yani medrese olarak kullanılan yerlerdi[34]. Daha sonra müstakil medrese binaları ortaya çıkınca cami ve mescidin bu işlevi medreselere geçmiş[35], fakat mâbetler birer mektep olarak devam etmiş[36] ve medresenin bir parçası olarak yapı içinde hep yer almıştır. Osmanlı devri medreselerdeki cami veya mescitler, ibadet dışında dershâne veya tatbikat yerleri olarak da kullanılmıştır[37]. Zamanla medrese binaları artan öğrenciye cevap veremez hale gelince, dersiâm adı verilen müderrisler, değişik medreselerden gelen öğrencilere derslerini büyük camilerde vermeye başlamışlardır[38].

Hacı Halil Efendinin yaptırdığı Boduroğlu Medresesi'nin bulunduğu yerde bir de cami vardı. Vakfiyelerde bu camiin ve camide bulunan minberin Hacı Halil tarafından yaptırıldığına dair bir kayıt bulunmaktadır (Vakfiye I, 10-15; II, 5-10). Ayrıca camiin minâresinde bulunan kitâbede yazılanlar da bu bilgiyi teyit etmektedir. Camiin yapılış tarihi çelişkilidir. Giriş kapısında bulunan tarih 1763'tür. Fakat Cami minâresinde bulunan kitâbe H.1182/1768-1769 yılına aittir. Ayrıca Boduroğlu Camiinde Şaban 1186/Ekim 1772 tarihinde imamlık yapan Şeyh Hacı Mehmed Reis'in altı yıldır bu görevini ifa etmesi[39] camiin 1766 tarihinden bir süre önce yapıldığını göstermektedir.

Boduroğlu Camii'nin minâresindeki kitâbede "Bârekallah etti bünyad Zülbekir Hâcı Halil, Belde-i Uşşak içinde medrese, câmi ve sebil, çün vakfeyledi o mâlını ukbâ-y içün, Hak ta'âlâ rahmetinden eyleye sa'yla cemil, Sahibü'l hayrât olanlara sezâdır Fatiha, Kim ki yâdetmez duâda ya leimâdır, ya bâhil, Ezheri sen ehl-i hayrın daima zikrinde ol, Tâ bulursun saak-ı arşta âb-ı kevser-i selsebil, Tâlib-ü ilmü amel gördükçe der tarihini, sen müyesser kıl ilâhi bizlere ecr-ü asil" yazılıdır (Res. 1).

Boduroğlu Camii, büyük bir bahçe avlusunun ortasındadır (Res. 2). Kıble ve doğu tarafında şimdi mevcût olmayan medresenin hücreleri bulunmaktaydı. Batı tarafında ise Boduroğlu Aile Mezarlığı vardır (Res. 3). Fakat bu mezarlıktaki taşların bir çoğu zamanla eskidiği için kırılmış ve silikleşerek okunamaz hale gelmiştir.

Cami, ana bina üzerine oturtulmuş sekizgen tek kubbeli, kâgir bir yapıdır. İlk inşa edildiği zaman çatısının toprak ve çakıldan olduğu anlaşılan caminin (Vakfiye I, 30-35), daha sonraları geçirdiği onarımlar neticesinde çatısı da kurşunla kaplanmıştır (Res. 4). Son cemaat yeri de câmiye sonradan ilâve edilmiştir. Camiin iç mekânı ufak ve pencereleri az olduğu için içerisi loştur. Kubbesi ve duvarları sade olup sarı renkte boyanmıştır.

[32] Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, İstanbul 1997, s. 478; Cahid Baltacı da medreselerin genelde camilerin etrafında kurulduğunu söylemektedir. Bkz. *aynı eser*, s. 25-26.

[33] Yusuf Küçükdağ, "Hadimî Medresesi'ne Dair Bir Vakfiye", *Vakıflar Dergisi* S. XXVII, s. 79-94, Ankara 1998,

[34] Johs. Petersen, "Mescid", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 8., İstanbul 1971, s. 47-49.

[35] Hasan Akgündüz, *aynı eser*, s. 478 479.

[36] Pedersen, aynı madde, s. 56-58

[37] Akgündüz, *aynı yer.*

[38] Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I, İstanbul 1997, s. 99-200. Uşak'ta merkezi yerde bulunan Câmi Kebîr (Ulu Câmi)'de dersiâm Zilkade 1124/Kasım 1712 H.1219/M.1804-1805 tarihlerinde medrese talebesine ders vermekteydi. Bkz. VAD., no: 1134, vr. 22; VAD., no: 1116. Vr. 8; VAD., no: 545, s. 245.

[39] VAD., no: 1123, vr. 52.

Boduroğlu Camii'nin yapılışıyla ilgili Uşak'ın yaşlılarının anlattığı bir de hikayesi vardır. Buna göre; Boduroğullarının ilk dede evleri, Akseli Müftü Medresesinin karşı yakasında bulunan iki katlı ahşap bir yapıdır. Evin önündeki çayın kıyısında bir kaç yüzyıllık bir kavak ağacı ve bu ağacın üstünde de bir leylek yuvası vardır. Bir gün büyük bir fırtına kavak ağacını söküp devirmiş ve Boduroğlu evinin bahçesine yıkılmıştır. Üstündeki leylek yuvası da evin bahçesine düşmüştür. İşte bu leylek yuvasının çöpleri içinden değeri oldukça yüksek boğaz altınları bulunmuştur. Evin en yaşlısı olan Boduroğlu "Bu altınlar benim şahsi kazancım değil, sermayeme karıştırmam, Allah yolundan gelmiş olan bu altınları ben yine Allah yolunda bir işe harcamalıyım" diyerek[40] şimdiki Boduroğlu Camii'ni ve dolayısıyla diğer hayır eserlerini yaptırdığı ifade edilmektedir. Bu hikayenin 1864-1936 tarihleri arasında yaşamış Boduroğlu ailesinden Kalender Hasan Efendi tarafından anlatıldığı söylenmektedir. Şimdi ise Uşak'ın yaşlıları tarafından anlatılan bir hikayedir.

3. Mektep:

Osmanlı Devleti'nin klasik eğitim anlayışında, temel eğitim veren okullara Dârü't-talim, Mektephâne, Muallimhâne, Dârü'l-ilim denmekte idi[41]. Halk arasında ise bunlar Mahalle mekteb-i, Sıbyan mektebi olarak bilinirdi. Bu okullar her mahallede ve hemen her köyde mevcuttu, ekseriyetle camilere bitişik olarak yapılırdı[42].

Bu okulları, devlet adamları ya da varlıklı kişiler vakıf yoluyla kurarlar ve okulun giderlerini vakıf gelirleriyle sağlarlardı. Boduroğlu Halil Efendinin de yaptırmış olduğu mektebin giderleri, vakıf gelirlerinden karşılanmaktaydı. Vâkıf, mektepte ders verecek kişiye, mektebe yakın bir yerde ev tahsis etmiştir (Vakfiye I, 10-15). Mektepte ders veren zat aynı zamanda caminin üç vakit imamlığını ve hatiblik görevini de üstlenmiştir (Vakfiye I, 10-15). Bu kişiye yaptığı hizmetlere karşılık olarak oturması için bir ev ve aylık 400 akçe ücret verilmiştir (Vakfiye I, 10-20). Vakfiyenin tescilinden bir sene sonra, H.1185/M.1771-1772 tarihinde mektebe ücretsiz olarak Eyüp adlı bir muallim-i sıbyan atanmıştır[43].

Mektep binası da şu anda mevcut olmadığı için mimarî durumu hakkında bilgi tespit edilememiştir. Muhtemelen camiin bitişiğinde, medrese binası gibi, üstü toprak damla örtülü idi (Vakfiye I, 30-35).

4. Çeşme

Anadolu'da Selçuklular'dan itibaren çeşmelerin yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde daha da yaygınlaşarak kasaba ve şehirlerde halkın su ihtiyacının karşılanması için çeşmeler inşa edilmiştir[44]. Bunlar, genelde kesme taş olmakla birlikte sade bir görünüme sahiptiler.

Yukarıda anlattığımız hayır kurumlarından başka, Hacı Halil Efendi ve oğlu Hacı Ebubekir Efendi Uşak'ın değişik yerlerine çeşmeler de yaptırmışlardır.

Hacı Halil Efendi, Uşak içerisinde Irgad Kavağı diye tanınan semte bir çeşme, Bozkuş caddesine de bir çeşme yaptırmıştır. Ayrıca Uşak'a bağlı Akkilise köyünde bulunan kabr[illegible]tanın yakınındaki çeşmeyi de tamir ettirmiştir (Vakfiye I, 35-40). Vâkıf yaptırdığı çeşmelerin bakım ve onarımları içinde Pekmez Pazarı'nda bulunan leblebci ve boyacı dükkânlarının kira geliri olan aylık 360 akçeyi vakf etmiştir (Vakfiye I, 35-40).

Hacı Ebubekir Efendi de vakfiyesinde geçmemekle birlikte, çeşme kitâbesinde yazan bilgilere göre, babası tarafından yaptırılan cami, medrese ve mektebin bulunduğu yerin bahçesinin duvarına bir çeşme yaptırmıştır. H.1190/M.1776-1777 tarihli çeşmenin kitâbesinde "Beru, ey teşnei cûyende iç ab-ı hayat, tâ ki şâd ola şehid-i kerbelâ ind-el furkan, çün bünyad eyledi bu çeşmeyi Hâcı Bekir, Şâd olub Hâcı Halil buldan cennatü'l memat, İltiması hakla şeyhi dedi tarihini, İç sudan, eyle duayı der nev aslı kâinat" yazılıdır[45]. Şimdi bu çeşmenin yeri duvarla örülmüş olup, yerine sonradan yapılan ve suyu akmayan bir çeşme yapılmıştır. Halil Efendinin yaptırdığı çeşmelerin yerleri tespit edilemediği için mimarî durumları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen kesme taştan inşa edilmişlerdi.

[40] Tümer, *aynı eser*, s. 195-196.
[41] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1985, s. 71.
[42] aynı yer.
[43] VAD., no: 1089, vr. 66.
[44] Oktay Aslanapa, *Osmanlı Mimarisi*, 1996, s. 118-122.
[45] Şimdi caminin bahçesindeki çeşmenin kitâbesi mevcût olmadığı için, Haşim Tümer'in *Uşak Tarihi*, isimli kitabında bulunan kitâbenin çevirisinden yararlanılmıştır. s. 114.

5. Onarımlar:

Osmanlı Devleti'nde hayır eserlerini yaptıranlar, vakfiyelerinde bunların bakım ve onarımına dair şartlara öncelik vererek hizmet binalarının ayakta kalmasını sağlamayı hedeflemişlerdi. Boduroğulları'na ait vakfiyelerde de bakım ve onarımla ilgili şartlar önemli yer tutmaktadır. Vakfiyelere göre, vâkıf Hacı Halil 300 guruş vakf ederek, bu paranın yıllık kazancı olan %15 ile Boduroğlu Camii, Medresesi, Mektebi, su yollarının tamirine harcanmasını istemiştir (Vakfiye I, 30-40). Ayrıca Irgad Kavağı ve Bozkuş caddesinde yaptırılan çeşmelerin ve Akkilise Köyü'nde tamir edilen çeşmenin de onarımı için Pekmez Pazarı'nda bulunan iki dükkânın aylık 360 akçe kirası vakfedilmiştir (Vakfiye I, 35-40).

Hacı Ebubekir Efendi düzenlettiği vakfiyede, babası tarafından yaptırılan cami ve medresenin bakımı ve onarımı için helvacı dükkânından 30 kuruş ve han hissesinden 15 guruş olmak üzere senede toplam 45 kuruş vakfetmiştir (Vakfiye II, 5-10). Boduroğulları tarafından yaptırılan hayır eserlerinin daha sonraki dönemlerde onarımdan geçtiği muhakkaktır. Fakat bu yapıların geçirdiği tamirlerle ilgili belge bulunmadığı için sonraki durumları hakkında bilgi verilememiştir.

IV GÖREVLİLER:

Hayır kurumu yaptırıp, vakıflar tahsis eden varlıklı kimseler, düzenlettikleri vakfiyede, vakıfta çalışacaklarının vasıfları ile sayılarını, yapacakları işleri, bunlara ödenecek ücretleri bizzat kendileri belirlemişlerdir. Vakfa, görevliler buna göre atanır, yapılacak işler vâkıfın belirlediği biçimde yürütülürdü.

1- Vakıf Yöneticileri:

Vakıf yöneticileri, vakfın yönetiminden birinci derecede sorumlu, vakfın gelir gideri ile ilgili işleri yürüten kişilerdir. Şimdi Boduroğlu vakfındaki yöneticiler hakkında bilgi verilecektir.

a. Mütevelli:

Vakfın işlerini yürüten kişiye mütevelli denilmektedir. Boduroğlu vakfiyelerinin birincisinin vâkıfı Hacı Halil, vakfiyenin tescil için 15 Muharrem 1184/11 Mayıs 1770 tarihinde Ahi Baba es-Seyyid Hasan Çelebi ibni el-Hac İbrahimi mütevelli olarak atamıştır (Vakfiye I, 5-10). Vakfiyenin tescilinden kısa bir süre sonra Hacı Halil mütevellilik görevini hayatta kaldığı sürece üzerine almıştır (Vakfiye I, 40-45). Vâkıf, mütevellinin ölmesi durumun da, vakfa mütevelli olarak Boduroğlu ailesinden en büyük erkek evladının geçmesini, erkek evlatlarının soyunun kesilmesi durumunda da büyük kızın soyundan gelenlerin atanmasını, neslinin tamamen kesilmesi durumunda ise, mahalle ahalisinin ortak kararıyla layık ve dindar bir kişinin tâyin edilmesini istemiştir (Vakfiye I, 40-50). Vâkıf böylece vakfın uzun yıllar hizmetine devam etmesini hedeflemiştir.

Vakfiyede mütevellinin görevleri de anlatılmaktadır. Buna göre; mütevelli olacak kişi, vakfedilen malların kontrolü, kiraların toplanması ve ücretlerin sarfından sorumlu tutulmuştur (Vakfiye I, 40-45). Ayrıca bu hizmetlerine karşılık olarak da mütevelliye sene de 20 kuruş ücret bağlanmıştır (Vakfiye I, 45 50). İkinci vakfiyede mütevelliyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

H.1185/M.1771-72 tarihinde mütevellilik görevine Hacı Halil'in vakfiyedeki şartına uygun olarak oğlu Hacı Ebubekir atanmıştır[46]. O muhtemelen bu görevini ölünceye kadar sürdürmüştür. Daha sonra Boduroğlu ailesinden Hacı İmam Mehmed vakıfta mütevellilik yapmıştır (Vakfiye I, ekler kısmı). Fakat bu zâtın hangi tarihlerde bu görevi ifa ettiği tespit edilememiştir. Bundan sonraki devirlerde ise vakfa kimin mütevelli olarak atandığına dair belgelerde bilgi bulunamamıştır.

b. Nâzır:

Nâzır, mütevellinin vakfiyedeki şartlara uygun harcama yapmasını gözeten kişidir. Genelde her vakfın nâzırı bulunurdu.

Boduroğlu vakfiyelerini birincisinin vâkıfı Hacı Halil manzumenin bulunduğu mahalledeki ahalinin vakfa ücretsiz olarak nâzır olmasını istemiştir (Vakfiye I, 45-50). Bununla birlikte vakfın tescilinden bir sene sonra H.1185/M.1771-72 tarihlerinde vakfa Seyyid Mehmed ücretsiz olarak nâzır atanmıştır[47]. Diğer ikinci vakfiyede ise Hacı

[46] VAD., no: 1089, vr. 66.
[47] VAD., no: 1089, vr. GG.

Ebubekir Boduroğlu Medresesi'ne müderris olan zatı aynı zamanda vakfa nâzır olarak görevlendirmiştir (Vakfiye II, 10-13). Vâkıfın bundan maksadı müderris olacak kişinin refah seviyesini yükseltmek ve böylece ilme kendisini vermesini temin etmek olmalıdır. Osmanlı Devleti'nde buna benzer uygulamalara çok sık rastlanmaktadır. Müderrislere, eğitim-öğretim dışında ek görevler verilerek ekonomik durumları düzeltilmeye çalışılmıştır[48]. Ayrıca nâzırın, mütevelli ile senede bir kere görüşerek vakfın hesaplarını kontrol edilmesini ve bu hizmetlerine karşılık olarak da ayda 60 akçe ücret alması istenmiştir (Vakfiye II, 10-13).

2. Cami Görevlileri:

Cami ve mescitlerde görev yapanların başında imamlar gelmektedir. Osmanlı döneminde imamdan hariç şeyh, hatip ve müezzin gibi görevliler de mâbetlerde hizmet etmişlerdir. Bunlardan başka zamanla cami ve mescitlerde değişik adlarla ihdas edilmiş görevlere tâyin edilen birçok insan bu yoldan geçimini sağlamıştır. Aşağıda Boduroğlu Camii görevlileri ve yaptıkları işler anlatılacaktır.

a. İmam:

Kendisine uyan cemaate namaz kıldıran cami görevlisine imam denmektedir. İncelediğimiz vakfiyenin birincisinde geçtiğine göre Boduroğlu Camii'nde iki imam bulunmaktaydı. Camide imamlık yapacak kişilerden birisinin akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldırması, hatiblik yapması ve mektepte muallim-i sibyân hizmetlerini birlikte yürütmesi istenmektedir (Vakfiye I, 10-15). Vâkıfın bu şartı koymasındaki maksadı biraz evvel yukarıda değindiğimiz üzre muallimlik yapacak kişinin refah seviyesini yükseltmek olmalıdır. Bu kişiye yapacağı üç hizmet karşılığı olarak da oturması için bir ev ve ayda 400 akçe ücret verilmesi istenilmiştir (Vakfiye I, 10-20). H.1185/M.1771-72 tarihinde İmam Eyüp bu göreve atanmıştır[49]. Daha sonra H.1186/M.1772-73 tarihinde Osman adlı bir şahıs imamlık görevine getirilmiştir[50]. Camideki ikinci imama ise öğle ve ikindi vakitlerinde namaz kıldırması ve bu hizmetine karşılık olarak da ayda 90 akçe ücret verilmesi şart olarak konmuştur (Vakfiye I, 15-20). Vakfiyenin tescilinden bir sene sonra H.1185/M.1771-72 tarihinde Boduroğlu Camii'nde öğle namazını kıldırmak üzere günlük 1,5 akçe ile Hacı Ebubekir[51] ve aynı tarihte ikindi namazını kıldırmak üzere de yine 1,5 akçe ile İmam Seyyid Mehmet atanmıştır[52]. H.1233/M.1817-18 tarihinde Seyyid Mehmed'in ölümü üzerine oğlu Seyyid Mehmed ikindi namazı imamlığına getirilmiştir[53]. Böylece camide imamlık yapanların sayısı üçe çıkmıştır. Fakat aldıkları ücret de buna paralel olarak azalmıştır.

Hacı Ebubekir de Boduroğlu Camii'nde imamlık yapacak kişinin sabah vakti Yâsîn ve ikindi vakti Nebe' Sûrelerini okumasını, buna karşılık olarak da ayda 120 akçe ücret almasını istemiştir (Vakfiye II, 5-10).

2. Müezzin:

Namaz vakitlerinde ezan okuyan ve farz namazından önce kamet getiren görevliye müezzin denmektedir.

Boduroğlu Camii'nde bir müezzin de bulunmaktaydı. Vakfiyede beş vakitte müezzinlik yapacak kişiye aylık 120 akçe ücret verilmesi istenmiştir (Vakfiye I, 25-30). İkinci vakfiyede ve diğer belgelerde müezzin ile ilgili başka bir kayda da rastlanmamıştır.

3. Aşır-hân:

Aşır-hân, Kur'ân'dan seçtiği on âyeti istediği zamanlarda okumakla görevli duâ okuyan kişidir[54].

İncelenen vakfiyede Boduroğlu Camii'nde iki tane aşır-hân bulunduğu yazmaktadır (Vakfiye I, 25-30). Vâkıf, camide görevli olan bu aşır-hânların her birisine de ayda 60 akçe ücret verilmesini şart koymuştur (Vakfiye I, 25-30). Vakfiyenin tescilinden sonraki dönemde H.1185/M.1771-72'de camide hatip ve aşır-hân olarak Hafız

[48] Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Hacı Efendi Dârü'l-Kurrâsı ve Vakfiyesi", *Ata Dergisi*, S. VII, s. 172, Konya 1997,
[49] VAD., no: 1089, vr. 66.
[50] VAD., no: 1125, vr. 5.
[51] VAD., no: 1089, vr. 66.
[52] VAD., no: 1089, vr. 66.
[53] VAD., no: 546, s. 210.
[54] Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf Istılahları Lügatçesi" *Vakıflar Dergisi*, S. XVII, s. 56, Ankara 1983.

Mehmed görev yapmaktadır[55]. Cemaziyelahir 1201/Mart 1787 tarihinde bu zatın berâtı yenilenmiş[56], Zilkade 1025/Temmuz 1787 senesinde görevinden feragat etmesi üzerine Mustafa bin Hüseyin atanmış[57], fakat bu kişinin de Zilkade 1212/Nisan 1798 yılında feragat etmesiyle oğlu Ali göreve getirilmiştir[58]. Rebiyiilevvel 1231/Ocak 1816 senesinde Ali'nin feragat etmesi sonucu hatiplik ve aşırhânlık görevi Ali'nin oğlu Mehmed'e verilmiştir[59]. Bir sene sonra Mehmed'in ölmesiyle boşalan bu göreve oğlu Seyyid Süleyman atanmıştır[60].

4. Kayyım:

Vakfın malını koruyan ve caminin temizlik işlerini yapan kişiye kayyım denirdi.

İncelediğimiz vakfiyelerin birincisinde kayyım "kayyum" şeklinde yazılmıştır (Vakfiye I, 25-35). Kayyum Mehmet Zeki Pakalın'a göre, Esma-i ilâhiyye'dendir, bizzat baki ve kaim olan, ebedi, ezeli manasına gelir[61]. Vakfiyede kelime bu şekliyle hiçbir anlam ifade etmemektedir. Vakfiyede kayyımın görevleri detaylı bir şekilde yazılmıştır. Buna göre; mütevellinin denetiminde caminin mumunu, yine caminin içinde, dışında ve minaresinde bulunan kandillerin yağını tedarik etmek ve ihtiyaç oldukça medresenin, camiin ve mektebin damlarının akmasını önlemek için tuz serpmek gibi görevleri vardı (Vakfiye I, 25-35). Vakfiyede kayyım olacak kişinin bu hizmetlerine karşılık olarak ayda 120 akçe ücret alması istenmiştir (Vakfiye I, 25-30). Vakfiyenin tescilinden sonra kayyımlık görevi H.1185/M.1771-72 senesinde Molla Halil'e verilmiştir[62]. Zilkade 1189/Aralık 1775 tarihinde bu zatın berâtı yenilenmiş[63] ve daha sonra da H.1230/M.1814-15 senelerinde Seyyid Ebubekir'in ölmesiyle boşalan bu göreve oğlu Seyyid Mustafa kayyım tâyin edilmiştir[64].

5. Cum'a Şeyhi ve Yevmü'l İsneyn Şeyhi:

Vakfiyelerde Boduroğlu Camii'nde görev yapan biri "Cum'a Şeyhi" ve diğerinde "Yevmül İsneyn Şeyhi" olmak üzere iki şeyhten bahs edilmektedir (Vakfiye I, 20-25). Vakfiyelerde bu iki şeyhin de görevleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen "Cum'a Şeyhi", Cuma günleri, "Yevmü'l İsneyn Şeyhi" ise Pazartesi günleri camide halka vaaz vermekle görevli kişilerdi. Camide Cum'a Şeyhi'ne 60 akçe, Yevmü'l İsneyn Şeyhi olan kişiye ise ayda 90 akçe ücret verilmesi şart olarak vakfiyeye konmuştur (Vakfiye I, 20 25). İkinci vakfiyede ise Yevmü'l İsneyn Şeyhi'nin ismi geçmemekle birlikte, "Cum'a Şeyhi" olacak kişiye ayda 50 akçe verilmesi istenilmistir (Vakfiye II, 5-10). H.1185-1771-72 senesinde Boduroğlu Camii'ne Cum'a Şeyhi ve Aşır-hân olarak Hacı Ahmed tâyin edilmiştir[65].

3. Öğretim Elemanları:

Boduroğlu Mektep ve Medresesi'nde bir muallim-i sıbyan ile bir müderris görev yapmaktaydı.

a. Muallim-i Sıbyan:

Muallim-i Sıbyan, mektebe yeni başlayan küçük çocukları okutan hocadır.

Vakfiyede, Boduroğlu Mektebi'nde muallim-i sıbyan olan kişi aynı zamanda camide üç vakit namaz kıldırmakta ve hitabet işiyle de meşgul olmaktadır (Vakfiye I, 10-15). Vakfiyenin tescilinden bir sene sonra H.1185/M.1771-72 senesinde mektebe ücretsiz muallim-i sıbyan olarak Eyüp atanmıştır[66].

b. Müderris:

Müderris medrese veya camide talebeye ders okutan hoca yerine kullanılan bir tabirdir.

Vakfiyelerin birincisinde Boduroğlu Medresesi'nde müderrislik yapan kişiye vâkıf tarafından oturması için bir ev (Vakfiye I, 10 15) ve ayda

[55] VAD., No: 1089, vr. 66.
[56] VAD., No: 1120, vr. 57.
[57] VAD., No: 551, vr. 55.
[58] VAD., No: 545, s. 244.
[59] VAD., No: 546, s. 209.
[60] VAD., No: 546, s. 209.
[61] Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, , s. 223, İstanbul 1971.
[62] VAD., No: 1089, vr. 66.
[63] VAD., No: 1120, vr. 30.
[64] VAD., No: 546, s. 209.
[65] VAD., No: 1089, vr. 66.
[66] VAD., No: 1089, vr. 66.

240 akçe ücret verilmesi (Vakfiye I, 15-20); ikinci vakfiyede ise müderrise ayda 120 akçe ücret (Vakfiye II, 5-10) ve vakfa yapacağı nâzırlık görevi için de ayda 60 akçe ücret verilmesi istenilmiştir (Vakfiye II, 10-13). Müderrise oturacağı bir lojman tahsis edilmesi ile birkaç görev karşılığı yüksek denebilecek ücret ödenmesi, Osmanlı Devleti'nin en kötü zamanında bile ilim adamına verilen önemi göstermektedir.

Boduroğlu Medresesi'nde ilk olarak H.1185/M.1771-1772 tarihinde Boyacı-zâde Mehmed müderris olarak berât tevcîh edilmiş[67], rebiyülahir 1189/Haziran 1775 sene sinde müderrislik berâtı yenilenmiş[68] bu zat görevini H.1233/M.1817-1818 tarihinde ölünceye kadar yaklaşık 46 yıl sürdürmüştür[69]. XIX. yüzyılın sonunda Ali Efendi[70] ve XIX. yüzyılın başında Memiş Efendi[71], Boduroğlu Medresesi'nde müderrislik görevlerini yürütmüşlerdir. Boduroğlu Ailesinden olan Hafız Ali Efendi (1874-1927) Boduroğlu Medresesi'nde son olarak müderrislik yapmıştır ve aynı zamanda bu zat, Cumhuriyet devrinin de ilk Uşak Müftüsüdür[72].

2. Boduroğlu Vakfiyeleri'nin Transkripsiyonları:

Vakfiye I

Yu'melu bimfihi nemekahü'l-fakir ileyhi `azze şanühû ta'âlâ Sarâc-zâde es-Seyyid el Hâc Ahmed el-Kadî bi medîne-i Uşşak

gufire-leh

Mühür: es-Seyyid Ahmed

Hamd-i mevfûr ve şükr-i nâ mahsûr ol vâkıf-ı umûr-ı cumhûr olan rabbü'l-erbâb ve mâidü'r-rikâb hazretlerinin Dergâh-ı akdes ve bârgâh-ı mukaddeslerine maksûr ve dahi salât ve selâm mâmerretü'd-dehr ve kerreti'l â'vânuhu ve'ş-şuhûr ol seyyid-i enâm ve seyyid.-i hâss ve `âmm habîb-i hudâ Muhammed Mustafa sallâllahu ta'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin merkad-ı mu'attar ve meşhed-i münewerlerine ve dahi âl-i kirâm ve âshâb-ı `izâmları üzerlerine mansûr kılındıktan sonra iş bu vakfiyye-i sıhhat-nisâbın tahrîrine bâ'is ve bâdi ve bu kitâb-ı müskîn nikâbın tastîrına sebeb-i dâ'î budur ki, kasaba-i Uşşak mahallâtından Câmi'-i Kebîr Mahallesi sükkânından sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğıbü'l-ücûrât ve'l-mesûbât Bodur-zâde dimekle ma'rûf el-hac Halil bin el-Hâc Mustafa nâm kimesne rezzekahullâhi ta'âlâ sa'âde tü'l-bâtın vez-zâhir fi'l-evvel ve'l-âhir bu dünyâ ferş-ı bukalemûn dâr-ı bevâr ve cây-ı bî-karâr olup ni'met-i nikmet ve `izzeti zillet idüğine' âlim ve dahi mezre'a-i âhiret infâk-ı zâd-ı cennet olup ve "mâtükaddimû lienfüsiküm min hayrin tecidûhu `indallâh" maz mûn-ı kerîmine ve dahi "mâ `indeküm yenfedü ve mâ `indallâhi bâk" mefhûmuna câzim olmağla bernech-i şer'î vakf-ı zikr-i âtinin lüzûm-ı sıhhatine hükm-i şer'î ricâsına ber vech-i âti müberrâta sâ'î olup sahîh ve nâfizü'l-kelim olduğu halde "inde'l-müslimîni'l-mükessirîn meclis-i şer'-î hatîr-i lâzımü't tevkirde liecli't-tescîl ve'l-itmâm ve't-tekmil mütevelli nasb ve ta'yin eylediği Ahi Baba es-Seyyid Hasan Çelebi ibni el-Hâc İbrahim nâm kimesne mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr-ı tâmm ve takrîr-i kelâm idüp niyyet-i sâ fiye ve taviyyet-i vâfiye ile hasbeten lillâhi'l âzîm ve rağbeten lisevâbihi'l-cesîm atyeb mâl ve ahlas menâlimden "men benâ mesci den lillâhi ta'âlâ benellhu ta'âlâ beyten fi'l cenne" hadîs-i şerîfini tasdîkân el-hâc Sıddık Mahallesi'nde vâki' iştirâ eylediğim mülk `arsâm üzerine müceddeden bir câmi'-i şerîf binâ ve izn-i hümâyûn ile minber-i latîf vaz' ve civârında bir medrese-i münîf ve bir mekteb i nazîf ihdâs ve emlâk ve nukûdumdan mikdârü'l-ma'lûm emlâk ve nakdim ifrâz ve vakf idüp şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki evvelen câmi'-i mezkûre kurbında ma'lûmu'l-hudûd vakf eylediğim iki menzilden câmi'-i mezbû rede hitâbet ile evkât-ı selâsede imâm ve mektebde mu'allim-i sıbyân bir olmak şartıyla bulunan efendi menzil-i mezkûrun birinde sâkin ola ve medrese-i merkûmede müderris bulunan efendi menzil-i mezkûrun birinde sâkin ola ve câmi'-i mezkûrda hatîb ve vaktü'l-mağrib ve'l `işâ ve'l-fecr imâm ve mu'allim-i sıbyân bulunan efendi hitâbet için şehriyye ikiyüz akçe Eski Hammam'da hissem den vazîfesin ala ve üç vakit

[67] VAD., No: 1089, vr. 66.
[68] VAD., No: 1120, vr. 28.
[69] VAD., No: 546, s. 210.
[70] *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1317, s. 1170-1771.
[71] *Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye*, İstanbul 1319, s. 582-583.
[72] Tümer, *aynı eser*, s. 208

imâmet içün şehriyye ikiyüz akçe Pekmez Pazarı'nda cümleten vakf eylediğim ma'lûmu'l-hudûd ekmekçi kârhânemden vazîfesinin ala ve yevmiyye üçer akçe vazîfe ile câmi'-i mezkûrda vaktü'z-zuhur ve'l-asr imâm bulunan efendi Eski Hammâm kurbında vâki' ma'lûmu'l-hudûd temürci dükkânımdan beher şehr doksanar akçe vazâfesin ala ve yevmiyye sekizer akçe vazife ile medrese-i merkûmede müderris bulunan efendi mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden beher şehr ikişer yüz kırkar akçe vazîfesin ala ve medrese-i mezkûre derûnunda mevcûd on `aded odanın her birinde yevmiyye birer akçe vazîfe ile sâkin olan talebe-i kirâm mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden beher şehr otukar akçe den üçyüz akçe vazîfelerin alalar ve câmi'-i mezkûrede yevmiyye ikişer akçe ile Cum'a Şeyhi bulunan efendi mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden beher şevh altmışar akça vazîfesin ala ve yevmiyye üçer akçe ile câmi'-i mezkûrede yevm-î isneyn Şeyhi bulunan efendi Tuz Pazarı'nda vâki' ma'lûmü'l-hudûd temürci dükânımdan beher şehr altmışar akçe ve mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden beher şehr otuzar akçe vazîfelerin ala ve yevmiyye ikişer akçe ile câmi'-i mezkûrede vakt-i ma'lûmede aşır-hân bulunan efendi mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden beher şehr altmışar akçe vazîfesin ala ve yevmiyye ikişer akçe ile aher aşır-hân bulunan efendi Tuz Pazarı'nda vâki' ma'lûmu'l-hudûd boyacı dükkânımdan beher şehr altmışar akçe vazîfesin ala ve yevmiyye dörder akçe ile câmi'-i mezkûrede ekât-ı hamsede müezzin bulunan halîfe Câmi'-i Kebîr karşusında vâki' Han Kapusı yanında ma'lûmu'l-hudûd dükkânımdan beher şehr yüz yirmişer akçe vazîfesin ala ve yevmiyye dörder akçe ile câmi'-i mezkûrede kayyûm bulunan halîfe Hasır Pazarı'nda vâki' ma'lûmu'l-hudûd iki `aded temürci dükkânımdan beher şehr yüzyirmişer akçe vazîfesin ala ve Kassâb Pazarı kurbında vâki' ma'lûmu'l-hudûd bir bâb bâzargân dükkânımı vakf edüp şöyle şart eyledim ki şehriyye seksener akçe icâresi alınup ve marü'z-zikr Eski Hammâm kurbında temürci dükkânımdan şehriyye altmış akçe dahi icâresi alınup mârü'z-zikr ekmekçi kârhânemden dahi şehriyye altmış akçe icâresi alınup min-haysü'l-mecmû" senevî ikibin dörtyüz akçeden mâh be-mâh kadr-i kifâye câmi'-i mezkûrun mumuna ve derûn-i câmi'de ve taşrasında ve minâresinde leyâlî-i mübârekelerde kanâdillerinin yağına mütevelli yediyle kayyûmına virilüp sarf oluna ve bakırcılar derûnunda vâki' ma'lûmü'l-hudûd kalaycı dükkânımı vakf idüp şöyle şart eyledim ki, câmi-i mezkûrede kayyûm ta'yîn olunan halife beher şehr doksanar akçe icâresin alup bir mikdârın ücret ve bir mikdârına tuz alınup, vaktiyle mârü'z-zikr medreselerinin ve mektebin damlarına saçıla ve gâh bî-gâh yediyle damların taşı ırgalana ve bu hizmet ana mahsûs ola ve etyâb mâlımdan üçyüz guruş ifrâz ve vakf idüp şöyle şart eyledim ki, sene be-sene vech-i şer'î üzre onu onbir buçuğa istirbâh olunup hâsılatından câmi'-i şerîfin ve medrese-i münîfin ve mekteb-i nazîfin ve su yollarının ve vakıfların ik tizâ iden ta'mir ve termîmine sarf olunup fazla kalur ise asıl mâla zamm oluna ve Pekmez Pazarı'nda vâki' ma'lûmu'l-hudûd leble bici ve boyacı dükkânlarımı vakf idüb şöyle şart eyledim ki şehriyye yüz seksener akçeden üçyüz altmış akçe icâreleri alınup Uşşak kazâsı derûnunda Irğad Kavağı ta'bîr olunan nâm mahalde vâki' müceddeden binâ eylediğim çeşmenin ve Boşguş Caddesi'nde vâki' müceddeden binâ eylediğim çeşmenin ve Akkilise karyesi kabristânının kurbında ta'mîr eylediğim çeşmenin ve su yollarının iktizâ ittikçe ta'mîr ve termîmine sarf oluna ve zikr olunan mâl-ı mevkûfun i'mâl ve sarf ve zammı ve vakıf dükkânlar icârelerinin ahz ve sarfı minvâl-i muharrer üzre vakf-ı mezkûrun mütevellisi yediyle ola ve zikr olunan erbâb-ı cihât hizmet-i lâzimelerinde müstakîm olup hizmetlerini ba'del-edâ herbiri cihetlerine mutasarrıf olarak zikr olunan vakfivye-i ma'mûlün-bihâda ta'yîn ve tasrîh olunduğu üzre vazîfe-i mu'ayyenelerin beher re's-i şehr mütevelli-i vakf-ı mezkûr yedinden bilâezâ'alalar ve illâ hizmetlerinde mukîm olmayup terk-i hizmet veyâhûd mütevelli-i vakfdan izin tezkeresi almaksızın mesâfe-i ba'îdeye gitmek ve müddeti tamamın da gelmemek her kangı mürtezikâ-i vakıfdan zuhûr ider ise `azilleri ve cihetleri ahere verilınesini bâ-ma'rifet-i şer' mütevelli-i vakf-ı merkûm yedinde ola ben hayâtda oldukça vakf-ı mezkûrime mütevelli olup ba'devefât evlâd-ı zükûrumdan batnen ba'de batnin ve karnen ba'de karnin ekber ve erşedi ilâl-ı inkırâz vakf-ı merkûmeye minvâl-i muharrer üzre mütevelli olalar evlâd-ı zükûr münkati' olursa evlâd-ı inâsımdan ekberiyye ve erşediyyesi kezâ

ve kezâ vakf-ı merkûmeye ber-minvâl-i muharrer mütevelliye olalar el-'yâzen bi'l-lâhi ta'âlâ ba'de inkırâzü'l-küll mahalle-i merkume ahâlisi ittifâk ve ittihâdleriyle bâ-ma'rifet-i şer' bir mütedeyyin kimesne vech-i meşrîih üzre vakf-ı mezkûreye mütevelli ola kezâ sümme kezâ ve vakf-ı mezkûreye mütevelli olanlar ben ve benden sonra hakk-ı tevliyet senede yirmişer guruş vazîfe i mu'ayyenesin Eski Mahkeme kurbında vâki' hanımın kapusunda olan dükkânımdan ala men-i e'ânehu'l-vâkıf li-vechi'l-kerîm i'ânehullâhu min-'azâbi'l-elîm mâsadakınca mahalle-i merkûme ahâlileri vakf-ı mezkûrun üzerine hasbî nâzır olub vaf-ı şerîfin ber minvâl-i muharrer devâm ve sebâtına i'ânet ideler deyü şart itmeğimle li-ecli't-tescîl mütevelli nasb eylediğim mezbûr es-Seyyid Hasan Çelebi'ye emlâk ve nukûd-ı mezbûreleri vakıftü üzre teslîm idüp, ol dahi vakfiyyet üzre ba'de't-tesellüm ve'l-ahz vâkıf-ı mezbûr vakf-ı mezkûrun İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe rahmetullahi `aleyh katında gayr-ı lâzım-ı rücu'ı câizdir deyü zikr olunan vakf-ı şerifin istirdâdını murâd itdikde mütevelli-i merkûm müdâfa'a idüp İmâmeyn katlarında cânib-i vakf-ı vakfa evfak ve hakka erfak olmağın hâkimü'ş-şer'î mûmâ-ileyh İmâmeynü'l-hümâmeyn kavilleri üzre vakfiyetinin lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer'î ile hükm ve kazâ-yi tenfiz ve imzâ itmeğin kazâ-yi mârü'z-zikr evkâf-ı şerîf vakfen sahihân şer'iyyen ve habsen sarîhan mer'iyyen makbûlen merziyyen ve tescîlen ba'de ri'âyet-i şerâ'iti'l-kabûl fesâr müseccelen mahkûmen müttefikan `aleyhi bi-haysi lâyecûzu tebdîlühu ve tağrîrühû femen beddelehu ba'demâ semi'ahu feinnemâ ismihu `alellezîne yübeddilûnehu innallâhe semî'un `alîm ve ecrü'l-vâkıf `alel lahi'l-kerîm cerâ zâlike hezihi'l vakfiyyeti'l sahihati hurrire fi'l-yevmi'l-hâmise aşer min şehri Muharremü'l harâm li-sene erba' ve semânîn ve miete ve elf. Min hicreti menlehü'l iz ve'ş-şeref.

Şuhûdü'l-hâl

Ağa Câmi'i imâmı el-Hâc Mehmed Efendi, Burma Câmi'i hatîbi el-Hâc Musa Efendi Burma Câmi' imâmı el-Hâc Mehmed Efendi Câmi'i Kebîr hatîbi es-Seyyid Mustafa Efendi, Topal Mehmed Efendi-zâde Mehmed Efendi, Osman Efendi-zâde es-Seyyid Süleyman Efendi, Şeyh el-Hâc Hüseyin Efendi-zâde Süleyman Efendi, Şaban Halife-zâde Hoca Şaban Efendi, Göbekli-zâde el-Hâc Bekir Efendi, Vâ'iz faziletlü el-Hâc İsmail Efendi, Gerüzâde faziletlü Ahmed Efendi, Müderrisin-i kirâmdan faziletlü Keskin Ali Efendi, Emeksizzâde faziletlü Süleyman Efendi, Meşâyihi `izâmdan faziletlü el-Hâc Mehmed Efendi, Karahisârızâde faziletlü Osman Efendi, Müft-i sâbık faziletlü es-Seyyid Mehmed Efendi, Müft-i Uşak faziletlü Nuri Efendi, Mehmed Efendi Hazretleri, Perdahcızâde es-Seyyid el-Hâc Hasan Ağa, es-Seyyîd Mehmed bin es-Seyyid Masali, es-Seyyid Murad bin el-Hâc Halil, Yılankırkan-zâde es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa, es-Seyyid Molla Ali bin `Abdulkadiri, es-Seyyid Murad bin es-Seyyid Receb, Abdülcelil-zâde es-Seyyid el-Hâc Hüseyin Ağa, es-Seyyid el-Hâc İbrahim bin Hâcı Osman, es-Seyyid Hasan bin Mehmed, Osman Ağa bin Yusuf Ağa, es-Seyyid Mehmed bin es-Seyyid el-Hâc Mustafa, es-Seyyid el Hâc Mehmed Muharrem bin Hamza, es-Seyyid Murad bin Hoca-zâde, Molla-zâde es Seyyid el-Hâc Mehmed, Serdar es-Seyyid el hâc Ali Ağa, Nakîbü'l-Eşrâf ka'imimakamı Derviş es-Seyyid Ali Ağa, Külcü-zâde es-Seyyid el-Hâc Abdullah Ağa, es-Seyyid el-Hâc İbrahim bin Arslan Beğ, el-Hâc Yusuf Ağa bin el-Hâc Mustafa, Muhzır-ı zâim Mehmed Beğ ve gayrihim min e'l-hâzırîn.

Ba'is-i terkîm işbu vakf-ı mezkûrun mütevellisi evlâd-ı erşedden el-Hâc İmâm Mehmed fevt olup vakf-ı mezkûrun hesâbı rü'yet olundukda yedi yüz on dört buçuk guruş deyni zâhir olup ve yüz elli guruş dahi merkûmun vasiyyeti ile cem'ân sekiz yüz altmış dört buçuk guruşa bâliğ olmağın Sûk-i Sultânîde Cinân-oğlu Kahvesi dimekle `arîf tahtânî kahvaden yedi buçuk guruş ve Bardakçı dükkânından dört guruş vakf cânibine i'tâ olunup ve Elmalı Dere'de vâki' yüz elli guruş kıymetli bir bağ ile mütevelli-i merkûmun deyni halâs olduğun iş bu mahalle kayd şüd.

Nemekhü'l fakîr azze şanühu mine'l-fakîr Hâfız Mustafa el-mevlâ'l-hilâfe bi-medîne-i Uşşak.

Mühür: es-Seyyid Hafız Mustafa

Vakfiye II

Elhamdü'l illâhillezi va'de'l-müttekîn cennâtü'l-firdevsi nüzülen ve ev'adü't-tâğîne li-cehen-

neme ve'l-hurumâti `ani'd-derecâti'l 'ulâ ve halaka'l-mevti ve'l-hayâti li-yeblüvenâ eyyünâ ahseni `amelen femen "amile's-sâ-lihâti fe-ülâike lehümüddrecâtü'l-'ulâ ve men-ye'tihi mücrimen fe-inne lehû cehenneme lâ-yemûtü fîhâ velâ-Yahya ve's-selâtü `alâ Muhammedini'l-lezi zecerenâ mine'l-me'âsi li'l-mevsileti ile'l-cahîm ve rağbenâ fi't tâ'âti'l-mevsûleti ile'n-na'îmi'l-mukîm ve `alâ âlihi ve âshâbihi'l-'âmilîn bi-evâmirihi ve't-târikîne li-menâhihi ve ba'de işbu vakfiyye-i şerîfenin tahrîrine bâ'is medîne-i Uşşak mahallâtından Câmi'-i Kebîr Mahallesi sükkânından sâhibi'l-hayrât ve'l-hasenât Bodurzâde dimekle ma'rûf el-Hâc Ebubekir bin el-Hâc Halil nâm kimesne rezzekâhu'l-lâhu ta'âlâ sa'âdet-dâreyn bu dünyâ dâr-ı bevâr olup na'îmi nakım ve izzi zül idüğine `alim ve dahi mezra'a-yi âhiret olup "vemâ tükadimu li-enfüsiküm min hayrın tecidûhu indallâh" mazmûni şerîfine ve dahi "mâ-in deküm yenfedü vemâ `indallâhi bâk" mefhûmu lâtifine câzim olmağla ber-nehc-i şer'î vakf-ı âti'z-zikrin lüzûm-ı sıhhatine hükm-i şer'î ricâsıyla meclis-i şer'î hatîr-i lâzimü't tevkîrde `inde'l-müslimîn şöyle takrîr-i kelâm iderek niyyet-i hâlisem ile hasbeten-lillâhi ta'âlâ ve li-merzatillâhi ta'âlâ atyeb mâlımdan ma'lûmu'l-mikdâr ifrâz ve vakf idüb şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki el-Hâc Sıddık mahallesinde pederim binâ eylediği medresede müderris bulunan efendi, pederimden müntakil handa olan hissemden beher şehr yüz yirmi akçe vazîfesin ala ve pederim binâ eylediği câmi'-i şerifde imâm bulunan efendi her yevm ba'de'l-fecr Yâsîn-i Şerîf tilâvet idüp ve ba'de'l `asr Sûre-i Nebe' tilâvet idüp handa olan hissemden beher şehr yüz yirmi akçe vazîfesin ala ve medrese derûnunda olan odada sâkin talebe-i `ulûm yevmiyye birer akçeden beher şehr üçyüz akçe vazîfelerin alalar ve câmi'-i şerîfin ve medrese-i münîfenin ta'mîr ve termîmine helvacı dükkânında olan hissem ki otuz guruş ve handa olan hissemden onbeş guruş mecmû'u kırk beş guruş senede alınup iktizâ iden mahal ta'mîr oluna ve câmi'-i şerîfde Cum'a Şeyhi bulunan efendi, handa olan hissemden beher şehr ellişer akçe vazîfesin ala ve müderris bulunan efendi, vakfın üzerine nâzır olup senede bir kerre mütevelli ile vakfın hesâbını rû'yet idüp masraftan fazla kalanı asl malı vakfa zamm idüp handa olan hissemden beher şehr altmışar akçe vazîfesin ala ve şöyle vakf eyledim ki ben hayatta oldukça vezâif-i mezkûre benim olup vefâtımdan sonra bâlâda mestûr olan erbâb-ı cihâtın ola deyü şart itmekle hâkimü'ş-şer'î'l-enver vakf-ı mezbûru tescîl ve imzâ ve lüzûmuyla hükm itmeğin fesâre vakfen sahihân müseccelen müttefikân aleyh bi-haysi lâ-yecuzü tebdilihi femen bed-delehu ba'de mâ semi'ahû fe-innemâ ismihu `ale'l-lezîne yübeddilûnehu innallâhe semi'ûn `alîm ve ecrü'l vâkıfi `alâllahi'l-kerîm.

Şuhûdü'l-hâl

Biraderi Ahmed Efendi, Ümmühan Hoca zâde Osman Efendi, es-Seyyid Cafer Efendi, es-Seyyid Molla Said, Boya-zâde Hafız Mehemmed, el-Hâc Mehemmed Efendi, Karadaşlı Mustafa Efendi.

Ma-fihi mine'l-vakfis-sahîhi vaka'a `indî `alâ nehci't-tasrîhi ve innî hakemtü bi-sıhhatihî ve lüzûmihî fî-husûsihî ve `umûmihî `âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-eimmeti'l eslâf ve ene'l-fakîrun ileyhi `azze şanûhu es Seyyid Mehmed Sadık el-Kadı bi-medîne-i Uşşak `ufiye anhü.

Mühür: Mehmed Sadık.

Ma-fihi mine'l-vakfi's-sahîhi vaka'a `indî `alâ nehci't-tasrîhi ve innî hakemtü bi-sıhhatihî ve lüzûmihî ve husûsihî ve `umûmihî `âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-eimmeti'l-eslâf ve ene'l-fakîrun ileyhi `azze şanûhu el Hâc Mehmed el-mevlâ'l-hilâfe bi-kazâ-i Uşşak 'ufiye anhü.

Mühür: Es-Seyyid Mehmed Mustafa.

Vech-i meşrûh üzre müteveffâ el-Hâc Ebubekir'in vakf eylediği emlâka veresesinden tereddüd vâki' olmağın mürtezikâları üç kıt'a fetvâ-yı şerîfe ibrâz ile sıhhat ve lüzûmuna hükm ta'alluk ittiği zâhir olduğunu beynlerine müslihûn tavassut idüp yüz on guruş icârın altmış guruşunu vakf-ı mezbûra verilüp mâ'dâ elli guruşu verese beyninde taksîm olmağla tarafeynden ibrâz-ı vakfiyet olunduğu işbu mahalle kayd ile taraf-ı şer'-den imzâ olundu hurrire hazihi'l vakfiyye bi-marifeti. Nemekahü'l-fakîr Züferü'n-nâib bi-medîne-i Uşşak `ufiye anhü.

Mühür: es-Seyyid Züfer.

SONUÇ:

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Boduroğulları'ndan Hacı Halil Efendi tarafından Uşak kazasında cami, medrese, mektep ve çeşmeler bina ettirilmiştir. Zengin olan bu zat, yaptırdığı hayır kurumlarının yaşaması için de büyük miktarda mal ve para vakf etmiştir. Oğlu Hacı Ebubekir de babasının yolunda gitmiş ve bir çeşme yaptırarak, babasından kalan emlakı yine babası tarafından yaptırılan kurumların yaşatılmasına sarf edilmesi için vakf etmiştir. Gerek Hacı Halil Efendi gerekse oğlu Hacı Ebubekir Efendi XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Uşak'ta yaşamış ilme düşkün hayır sever kişilerdir. Kendi adlarına yaptırdıkları bu hayır eserlerinin Uşak'ın sosyal ve kültür hayatına olumlu bir etki yaptığı da muhakkaktır.

Boduroğulları vakfiyeleri sayesinde Uşak'ın Osmanlı dönemindeki topoğrafyası hakkında önemli bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Özellikle ticarî yapılar, o devir Uşak şehrinin tarihî dokusu ve ekonomik etkinliklerini göstermesi bakımından mühimdir.

Uşak'taki tarihi eserlerin yaşatılması ve korunmasıyla ilgili ciddi bir çalışma yapılmadığı için birçok vakıf eseri gibi, Boduroğlu ailesi tarafından yaptırılan eserlerden de şu anda yalnızca cami günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir.

V. BODUROĞLU VAKFİYELERİ

1- Boduroğlu Vakfiyeleri'nin Orijinalleri

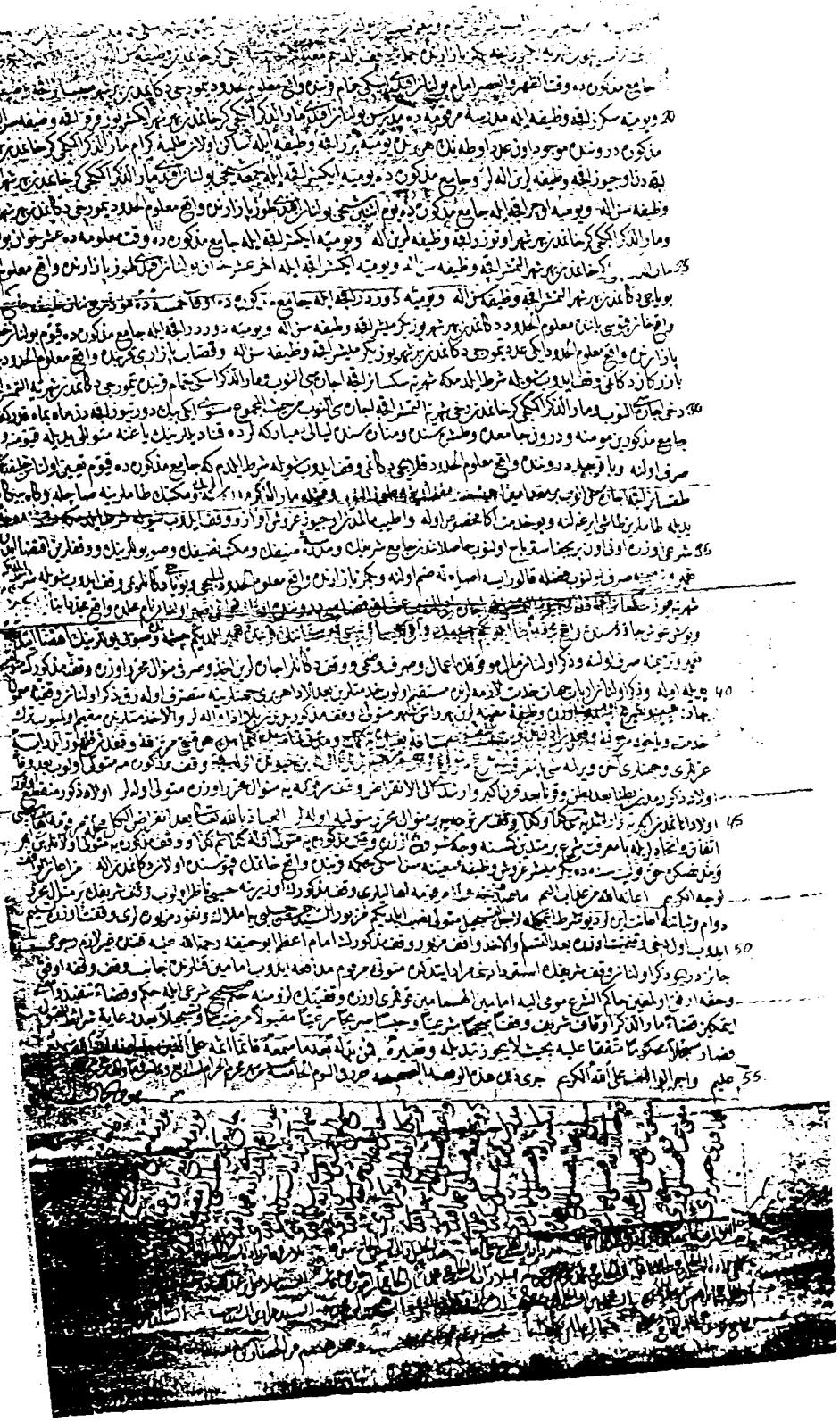

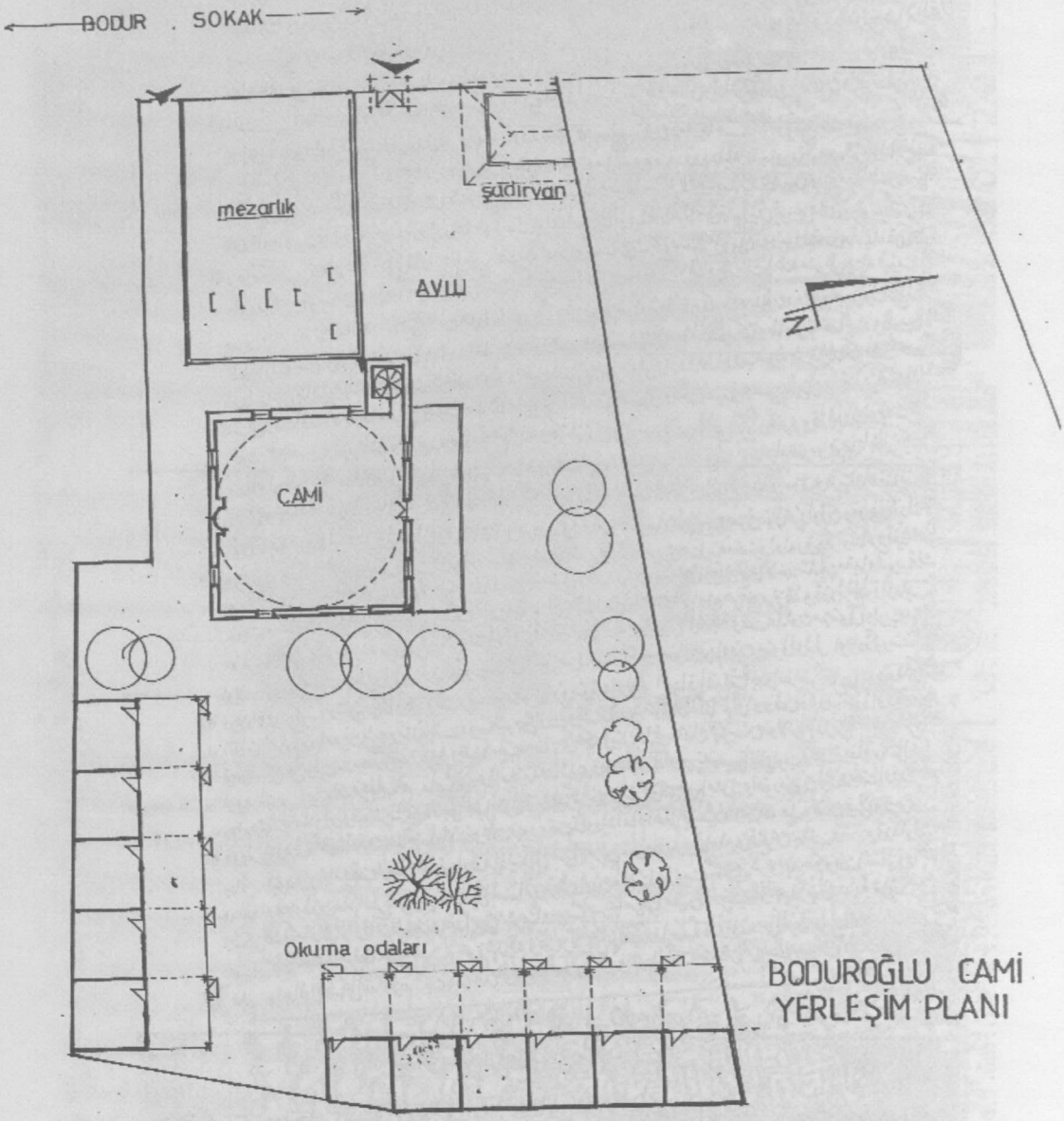

Boduroğlu Manzumesi'nin Tahmini Plânı (Mimar Bekir Bodur)

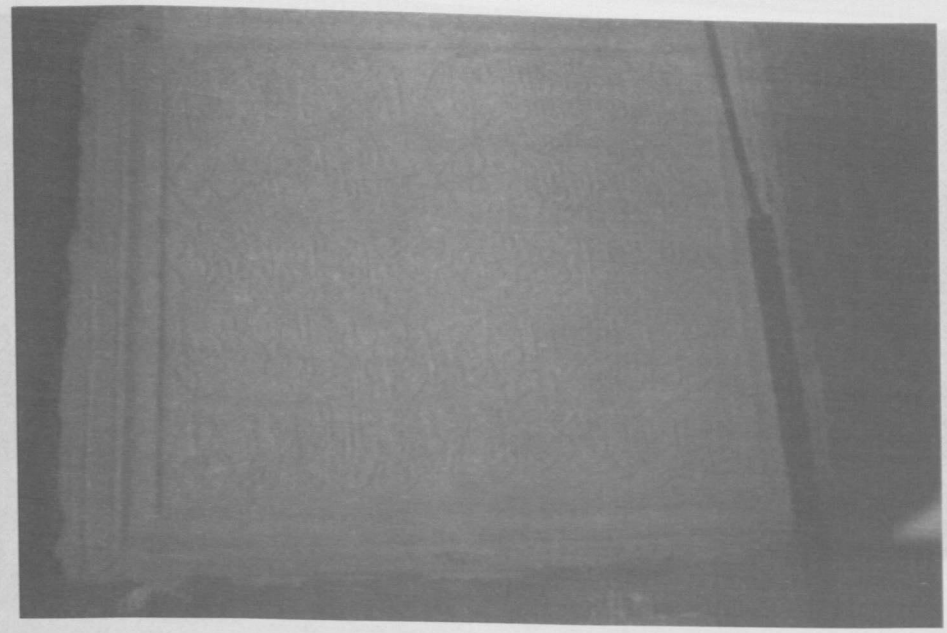

Res. 1: Boduroğlu Camii'nin kitabesi.

Res. 2: Boduroğlu Camii.

Res. 3: Boduroğlu Camii'nin bahçesindeki aile mezarlığı.

Res. 4: Boduroğlu Camii'nin çatısı.